

TÁRGY: Építészeti alapismeretek	TANÉV	FÉLÉV	ÉVFOLYAM
ELŐADÓ: Vasáros Zsolt DLA egyetemi docens Helfrich Szabolcs egyetemi adjunktus	2009/2010.	I.	N.III. Műszaki menedzser

Az ókori Egyiptom építészete – óravázlat

- Az ókori kelet építészetét Egyiptom és Mezopotámia vonatkozásában tárgyaljuk, az i.e. I. évezredben több a kapcsolat. Az évezred közepére a Perzsa birodalom kiterjeszti határait, meghatározó tényezővé válik.
- Nem szabad megfeledkeznünk az „Ókori-világ” más, az ókori kelettel közvetlen és meghatározó kapcsolatban nem álló kultúráiról sem, amelyek jelentős és monumentális építészetet hoztak létre: pl. az Indus völgyi kultúrák (Mohendzso Dáró), vagy a Kínában az első folyóvölgyi kultúrák.
- Érdekes az ókori Egyiptom vizsgálata során párhuzamos kitekintést tenni európa és a mediterrán térség irányában, ahol a kőkor monumentális építészeti emlékei, az ún. megalitikus építmények a meghatározók. Fontosabb helyszínek: Málta, Brit-szigetek, Ibériai-félsziget, Bretagne.
- Az ókori Egyiptom története mintegy 4 évezredet ölel fel, az i.e. 4. évezred végére a Nílus völgyében két királyság emelkedik ki és szolgál a későbbi, páratlan fejlődés alapjául.
- Az ún. korai dinasztikus kor (I-II. dinasztia uralkodása) az i.e. 3. évezred első harmadáig tartó időszak, a két királyság egyesítése. Fontosabb építészeti emlékek az ún. masztabák (sírépítmények), amelyek még iszaptéglából épülnek, jórészt tömör struktúrák, kezdetlegesen differenciált belső terekkel, tagolt homlokzati felületekkel.
- Az óbirodalom kora cca. i.e. 2700-2200 közötti időszakra tehető, a III-VI. dinasztia uralkodási ideje. A III. dinasztia egyik fáraójának, Dzsószernek épített szakkarai síregyüttes az építészettörténet meghatározó építménye, az első monumentális kőépítmény. Az első név szerint ismert építész, Imhotep tervezte. A kezdetben még masztabának tervezett sír építmény többszöri újragondolás után épült ki lépcsős piramissá. A kőfalazási technika még nem tökéletes, az architektonikus és tagoló, sokszor növényi formákat utánozó elemeket a falazatból faragják ki.
- Az óbirodalom meghatározó emlékcsoportja a IV. dinasztia uralkodói számára épült piramisegyüttes a mai Gizában. A halottkultusz monumentális sír építménye lényegében a tömör struktúra, a halotti kamra és az odavezető folyosók, teresedések volumene kicsi a teljes építményhez képest. Kialakul az ún. piramiskompozíció: kikötő-völgytemplom, felvezető út (Causeway), halotti templom. A templomok jellegzetessége téralakítás szempontból a fordított T alaprajzú, többhajós pillérsarnok.
- Az óbirodalom válsága és az ún. első átmeneti kor után a XI-XII. dinasztia a középbirodalom időszaka. Építészeti szempontból kiemelkedő teljesítmény Kahun városa, amely ortogonális rendben tervezett, differenciált épületekből álló urbánus struktúra.
- Az újbirodalom kora az i.e. 2. évezred második fele, a XVIII-XX. dinasztia uralkodása. Egyiptom ekkor éri el legnagyobb területi kiterjedését, a művészet és építészet területén is jelentős a fejlődés. Fontosabb említett emlékek:
 - o Beir el Bahri: Hatsepszut terasztemploma
 - o Luxor és Karnak: Ünnepi templomok
 - o Karnak: Honszu templom

Az újbirodalomra jellemző, hogy az ún. kanonizált templomszerkezet meghatározóvá válik mind az ünnepi, mind pedig a halotti templomok esetében. Ennek lényege, hogy a tengelyes szerkesztésű struktúrában előrehaladva differenciált tereken haladunk keresztül: pilónok fogják közre a kapuzatot, nyitott, oszlopos udvar, oszlopcsarnok, majd egyre zártabb és sötétebb terek következnek a belső szentély(ek)ig. A tömegalakítás elsődleges fontosságú, a tár alárendelt szerepet játszik. Az fesztávokat, így a belső terek méretrendjét a kőgerendák teherbírása határozta meg, egy bizonyos határon túl a méret a saját teherbírása miatt nem volt növelhető. A monumentalitás a magassági méretek eltúlzásával volt fokozható, a térarányok igen feszesek váltak.
- Az i.e. 1. évezred a harcok és szüntelen újraegyesítési kísérletek folyamata. Az egykori birodalmat különböző birodalmak foglalják el, asszír, líbiai, etióp, núbiai fáraók követik

egymást a trónon, majd az i.e. VI. század közepén Perzsia, i.e. 332-ben pedig Nagy Sándor hellenisztikus világbirodalmának a része lesz. A makedón birodalom széthullása után az abból létrejövő uralkodó családról elnevezett Ptolemaiosz-kor zárja Egyiptom önálló történelmét az ókorban. I.e. 30-ban római provinciává válik. Fontosabb említett példák:

- Edfu: Hórusz templom
- Dendera: Hathór Templom
- Az egyiptomi kultúra alapja és ezáltal az építészet meghatározó tényezője a vallás, amely jellemzője a lélek halhatatlanságába vetett hit. A képzőművészet szorosan kapcsolódik az építészethez, amely alapvető tektonikája lényegében meghatározta és definiálta a társzművészetek karakterét.
- A legjelentősebb emlékek az istenek és királyok tiszteletére, kultuszának ápolására emelt templomok, sír építmények, világi lakóházak, paloták, nagyléptékű emlékművek, erődök.
- Az egyiptomi építészet a kő felhasználásával és az egyszerű geometriai testek – gúla, masztaba, obeliszk, pülón – alkalmazásával tette monumentálissá alkotásait. A falsíkok jórészt zártak, nyílások a szükséges ehyleken képzettek. A falak díszítése a tömegformát és a felülete egységét nem bontja meg lényegileg.

Ajánlott irodalom:

Szentkirályi Zoltán-Détszy Mihály: *Az építészet rövid története*, Műszaki Könyvkiadó, Budapest (több kiadásban)

Hajnóczy J. Gyula: *Az építészet története. Ókor I. – Keleti és átmeneti kultúrák*, Nemzeti tankönyvkiadó